

GAMLE GRUNDTVIG.

Foredrag af Undervisningsminister Borgbjerg i Holbæk i Gaar:

Gamle Grundtvig sagde man i de sidste 20—30 Aar af hans Levetid, som man har sagt det i de 60 Aar siden. Han blev ogsaa en gammel Mand. Han var ikke særlig legemlig stærk. Det var ikke det, der bar ham frem til stor Virksomhed og høj Alderdom. Han førte heller ikke et særlig hygiejnisk Liv efter vor Tids Begreber. Han drev hverken Gymnastik eller Sport; derimod røg han meget Tobak, stærk hollandsk Tobak; der laa en Taage af Bogstøv og Tobaksrøg over hans Arbejdsværelse. Ogsaa hans Sind var udsat for stærk Belastning. 3 Gange var han paa Randen af Sindsyge, i 1810, 1844 og 1867, men han overvandt det hver Gang. De sidste 4 Aar af sit Liv levede han i fuld Aandskraft og Aandsklarhed. Hans store Samtidige H. C. Andersen og Søren Kierkegaard havde det paa

samme Maade. Hos os saakaldte normale Mennesker er Svingningerne mellem Nedstemthed og Opstemthed ikke saa store, hos Genierne bliver Spændvidden saa voldsom.

Grundtvig hød sig selv det utrolige i Anstrengelse og Arbejde. Efter at han havde nedlagt sit Præsteembede og sad i økonomisk Betryk arbejdede han ustandseligt; han sad i „de Dødes Have“ hele Nætter, til Solen kastede de første Straaler ind i hans Stue; det var Nordens Fortid, han arbejdede med.

Faa eller ingen i dansk Aandshistorie har ejet en saa levende Aand som Grundtvig; den var i uophørlig Bevægelse, en levende Strøm. Han reviderede ustandseligt sine egne Anskuelse. Derfor er der ikke noget, der rigtig kan kaldes grundtvigiansk; til nogen afklaret filosofisk eller teologisk Livsanskuelse kom han aldrig; stadig var han i Afklaring og Gæring. Hans levende Aand holdt

ham oppe trods alle Svagheder og gjorde, at han fik den store Betydning for Skole-, Kirke- og Samfundsforhold, dybere og videre end nogen anden.

Fra en vis grundtvigsk Side har man hævdet, at hans Virksomhed var et Gennemslag mod det 18. Aarhundrede, men de har kun delvis Ret. Han slog paa Spotteren Voltaire, men følte sig i meget paa Linie med Oplysningstidens anden store Aand, Rousseau. Og han blev grebet af den tyske Romantik, der hørte samme Aarhundrede til. Disse Frøknorn fra Europas bedste Kultur den Gang saadedes i hans Sind; de sank dybt ned i Undergrunden og laa der i Aarevis. Efterhaanden brød Spirene gennem hans Sind, ofte efter stærke aandelige Revolutioner. Hans Udvikling var langsom, men des mere selvstændig behandlede han de Tanker, han fik fra den tyske Filosofi og Digtning. Hos Fichte fik han Kimen til Højskoletanken, hos Herder til den historisk-poetiske Anskuelse, hos Lessing til sin kirkelige Anskuelse om det levende Ords Betydning osv. Han be-

arbejdede det i sit danske og nordiske Sind som selvstændig Aand. Men som sagt, han gik langsomt frem og modnedes først omkring sit 50. Aar. Da kom de store klassiske Prosa-værker og hans Folkesang, og først i Midten af 1830'erne begynder den Salmesang, der baade i Storm og Stille bruser gennem den danske Kirke.

Hvis Grundtvig var død i samme Alder som Søren Kierkegaard, 42 Aar gammel, vilde han ikke have faaet stor Betydning for dansk Aandsliv. Han vilde have faaet et lille Kapitel i Kirkehistorien, fordi han kastede Håndskænen til den tørre, snusfornuftige, poesiforladte Rationalisme, og enkelte Ting af hans første digteriske Produktion vilde vel have været bevaret. Men det var ogsaa alt.

Nej, det var gamle Grundtvig, der fik saa stor Betydning. Navnlig efter Englandsrejserne omkring 1830 kommer den forunderlig levende Kraft, der gjorde, at han og hans Disciple kom til at trænge saa dybt ind i dansk

Folkeliv. Da mærker vi ogsaa Frihedsmanden.

Grundtvig læses ikke meget og kan ikke læses af Nutiden. Han har produceret Bjerge; der var mange Slagger imellem, men ogsaa de lodigste Guldaarer. Hans Ord om Frihed for Løke saavel som for Thor, kendes af alle, og de er i Dag saa aktuelle som nogensinde, eller: Frihed for alt, hvad der stammer fra Aand, som ikke ændres, men arges ved Baand! Det gjaldt hans Stilling til Skolen med dens aandløse Lektierperi og overvurderede Eksamensvæsen. Han paavirkede Folkeskolen saavel som Friskolen. Hans store Tanke blev jo Folkehøjskoletanken; det er den, der har gjort ham bekendt ud over Verden. Vi har 3 Genier, der er kendt over hele Jorden: Grundtvig, Søren Kierkegaard og H. C. Andersen. Andersens Eventyr læses over hele Jorden, Kierkegaard studeres til den mindste Tøddel fra hans Skrivebordskuffer, navnlig i Tyskland. Grundtvig læses kun lidt derude, han er vanskelig at gengive paa andre Sprog. Hans Folkehøjskole er det, der har

vundet mest Forstaaelse i Udlandet, i Tyskland, Holland, Svejts, England osv., ja helt til Indien og Japan; nylig modtog jeg saaledes i Undervisningsministeriet en Bog paa Japansk om Grundtvig og hans Skoletanke.

Hans Tanke var den, at de Unge i Alderen 18—21 Aar er mest modtagelige for aandelig Paavirkning, og at det da gælder om at faa deres Øjne opladt for alt det gode og smukke. Den Tanke er rigtig, og den staar den Dag i Dag. Det blev jo ikke Højskolen helt, som Grundtvig først havde tænkt det med „Højskolen i Soer“, hvor Ungdommen fra Land og By skulde samles for uden afsluttende Eksamen at faa Del i almindendende Livsoplysning. Som det blev bygget op fra neden af i smaa Kredse, var det vel nok det bedste, og blev det end en Skole for Bondeungdommen, saa var den jo senere suppleret med parallel Skolevirksomhed under forskellig Form i København og ved de i de senere Aar opdukke Arbejderhøjskoler.

I Kirken blev Grundtvig ogsaa den store Frihedsforkynder. Her begyndte han Kampen mod Rationalisterne. Indtil 1823 vilde han have sat dem ud. Men saa kom der et Omslag. Det gik op for ham, at Kampen mod den unge teologiske Professor H. N. Clausen var meningsløs. Der var anden Udvej, nemlig den at lade dem blive, men saa kræve samme Frihed for sig selv indenfor Statskirken. Nogle vil maaske undres herover, men det skal ses paa Baggrund af Datidens Forhold, Statskirken, som den enevældige Konge skulde vædeligen haandhæve; vi havde jo ikke Religionsfrihed den Gang. Hans Endemaal var Frikirken, Stat og Kirke adskilt, ja han vilde — det forundrer maaske ogsaa nogle — have Religionsundervisningen ud af Skolen, et Standpunkt, der forklaredes ved Datidens aandløse Lærebogsterperi. Men altsaa, nu gik han i Kampen for den rummelige, taalsomme Folkekirke med Plads for alle aandelige Lærerretninger, der nogenlunde kunde siges at have deres Udspring i den lutherske Reformation, en fri Præst i en fri Menighed. Det blev saa smaat vir-

keliggjort med Valgmenighedsloven. Men Ritualfrihed og Lærefrihed fandt han grumme lidt Ørenlyd for. Hans voksende Tilhængerskare, Grundtvigianerne, har gennemgaaende haft grumme lidt Forstaaelse deraf. Foruden Valgmenighedsloven fik vi i Grundtvigs Tid, 1865, Sognebaandsløsningen, men hele den J. C. Christensenske Kirke-lovgivning fra 1903 er jo i største Modstrid med Grundtvigs kirkepolitiske Tanker.

Ved et af de sidste Vennemøder i Grundtvigs Levetid — Møder, som hans Venner samledes til omkring hans Fødselsdag —, det var i 1868, udtalte han, at hvis hans Frihedstanker ikke trængte igennem, saa vilde den Livsbevægelse, han stod i Spidsen for, gaa ud i Løbet af en Menneskealder. Det var et Glimt af Profeten.

Hans „mageløse Opdagelse“: Trosordet ved Daaben som Ordet af Herrens egen Mund — blev for ham en aandelig Frigørelse, dette at Kristendommen som Livsanskuelse virkede gennem det levende Ord fra Slægt til Slægt blev for ham Sandheden. Jo ældre han blev, des friere stillede han sig overfor

Biblen. Ogsaa indenfor Kirken maatte den fri Tanke have sin Plads. Men der var ikke megen Sangbund for denne Frigørelse i de Kredse, der samlede sig efter ham.

Ved Siden af, at Grundtvig var den store Skjald, var han i høj Grad Realist, tung og jordgroet. Der blev sagt ved Rejsningen af Kirken paa Bispebjerg forleden, at den er ham selv: tung, tæt, groet op af Jorden, men dog himmelstræbende midt i Tungheden. I mange Henseender var Grundtvig et udpræget Virkelighedsmenneske, der tog Menneskene, som de var; han ønskede ikke at holde dem i Kirke- og Skoleformer med falsk kristent Skin. Han prædikede ikke i Rigsdagen og førte ikke Politik fra Prædikestolen, sagde han selv. Der er i vore Dage mange Præster, der kunde lægge sig det paa Sinde. Som sagt: han tog Folk, hvor de stod. Han var f. Eks. ikke absolut mod Skilsmisse; der kunde dog være Tilfælde, hvor Samlivet var saadant et Helvede, at det var bedre at ophæve det, Hensynet til Børnene o. s. v. Han var ikke absolut fordømmende overfor

Selv mord; det kunde dog blive saa vanskeligt ... o. s. v. Han spillede ikke i Lotteriet — det gør jeg heller ikke og har aldrig gjort det, fordi jeg synes det er saa taabeligt —, men Grundtvig sagde under Drøftelserne om Talloppet, at naar der nu er nogle, der saa gerne vil, saa lad os dog faa det ordnet! Overfor den daværende Maadeholdsbevægelse stillede han sig paa lignende Vis; det maatte Folk selv klare under eget Ansvar, selv nød han ikke for meget. Han fandt, at man ikke ved Love, Tvang og Forordninger fremkaldte bedre Moral. Her tror jeg dog ikke, han har helt Ret. Jeg tror nok, at man f. Eks. gennem Skattelovgivningen, som vi har kendt den siden Krigsaarene, har bidraget paa sund og virksomhedsfuld Maade til Ædrueligheden i dette Land. Men Grundtvig har naturligvis Ret, at tager man Etiken i dybere Forstand, saa er den Slags ikke Vejen. Askese, Munkeceller og den Slags var ham i det hele inderligt imod. Hans sunde, virkelighedsnære Moral kommer frem i det Digt, vi begyndte med at synge (Et jævnt og muntert, virksomt Liv paa Jord). Kun

til Helved kan der tvinges, men til Himlen maa der ringes!

Baade dogmatisk og etisk var han den store Frihedsforkæmper, i Samfund og Stat var han det samme. Tre Gange var han gift; ogsaa det var der adskillige, der tog Forargelse af, men det brød han sig ikke om. Det vidner om en mægtig Slægtsarv af Livskraft, at hans yngste Datter forleden var med først ved Festen paa Bispebjerg og saa i Udby, dernæst spiste hun Frokost med nogle Venner i Køge og var saa ude ved sin Faders Grav paa Køge Aas. Han var 77 Aar, da hun blev født, og der er naturligvis ingen Tvivl om, at det var hans Barn! Man spottede ham; jeg synes, det vidner om en ukuelig Livskraft, der kun kan beundres.

I Rigsdagen talte Grundtvig for obligatorisk borgerligt Ægteskab; de, der vilde, kunde saa bagefter gaa hen i Kirken og faa det velsignet; det er endnu ikke lykkedes den radikale Justitsminister Zahle at faa dette gennemført, bl. a. paa Grund af Modstand fra Grundtvigianerne! Han stillede sig paa yderst fri-

sindet Maade overfor Konfirmationen for at undgaa alt Hykleri. Og nu er der mange af hans Præstevener, der tager voldsomt paa Vej overfor den borgerlige Konfirmation. Man har ikke Ret til ved disse Ungdomsfester at bruge dette Navn, siger de, som om ikke Menneskeværdet, hvad enten det gælder Konfirmation eller Ægteskab, kan bekræftes uden Kirken, den Kirke, der selv har taget gamle hedenske Navne til sine Fester, Julen f. Eks.

I Militærspørgsmaalet har Grundtvig, skønt selv Forsvarsvæn, udtalt sig om Værnepligten, saa han er lige til Grib Skov!

I Jordspørgsmaalet har han hævdet Henry Georges senere Tanke om Samfundets Ret til Jordværdierne.

Han var betaget af den borgerlige Virksomhedsstrang i England, efter at Maskinerne var kommet frem. Han var Liberalismens Mand — enten maatte han jo være det eller være Reaktionær —, men han saa godt Farerne ved Industrialisering og Kapitalisering. Han har skrevet den mest internationale Nationalsang, der findes: Langt højere Bjerge —, hvor han gi-

ver de andre Lande alt, hvad de tilkømmes, men slutter med Danmark og: Da hår i Rigdom vi drevet det vidt, naar faa har for meget og færre for lidt! Et helt socialt Program, der desværre langt fra er opfyldt, men som vi alle burde stræbe efter at virkeliggøre.

Som 17-aarig Student overværede jeg 100 Aars Festen for Grundtvig i Udby. Grundtvig var da i toneangivende Kredse meget foragtet; man kendte den Gang kun et, der var værre, Brandesianismen, mendet var ogsaa det rene Djævelskab! Jeg var gennem mine Bedsteforældre og Forældre blevet paavirket og stærkt grebet af Grundtvig, og Mindefesten i Udby var mig en Højtid. Men, som jeg sagde ved en Mindefest i København førledet: Ikke mange af Grundtvigs Meninger er længere mine, men det er heller ikke saa mærkeligt. Grundtvig selv stod jo, som jeg har udviklet, heller ikke stille. Selv vilde han have set anderledes paa mangt og meget i Dag. I meget var han naturligvis tidsbestemt. Nu lever vi jo med et helt andet Verdensbillede, der er trængt helt ned i

Børneskolen. Grundtvig kunde ikke forlige sig med den kopernikanske Verdensanskuelse. Han kunde ikke slippe dette, at det var Jorden, der stod stille og Solen, der gik ned i Vest og kom op igen i Øst. Han mente, at det med de 6000 Aar siden Verdens Skabelse nok holdt nogenlunde Stik, for Jøderne var gode Regnemestre! Og skulde de have taget en Snes Aar fejl, var det da heller ikke afgørende! Grundtvig var hverken Astronom eller Astrolog, ikke Videnskabsmand paa de Felter. Evolutionslæren er kommet til siden. Meget er klart, som den Gang var skjult.

Men jeg bøjer mig stadig i dyb Ærbødighed for den Aandens og Frihedens Kæmpe Grundtvig var, og som vi bekender os til ogsaa i vore Dage, hvor Aandsformørkelsen og Aandstvangen søger at gaa ind over vore Grænser. Jeg tror, at Grundtvig har gjort det danske Folk immunt overfor alt det Facisme- og Nazismevesen. Han peger fremad den Dag i Dag.